

12. Декларация о средствах массовой информации и правах человека [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.terralegis.org/terra/act/e637.html>.

ПРОБЛЕМА СВОБОДЫ И ОТВЕТСТВЕННОСТИ В СОЦИОКУЛЬТУРНЫХ УСЛОВИЯХ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА

Мануйлов Е. Н., Прудникова Е. В.

Проанализированы некоторые аспекты диалектической взаимосвязи свободы и ответственности личности в условиях развития информационного общества. Показано, что создание современного мирового информационного пространства постепенно выдвигает новые требования перед человеком как духовно-общественным существом, способным принимать вызовы информационной цивилизации и нести ответственность за свои действия и их последствия.

Ключевые слова: *свобода, ответственность, мораль, информационная культура, информационное общество.*

A PROBLEM OF FREEDOM AND RESPONSIBILITY IS IN SOCIOCULTURAL TERMS OF INFORMATIVE SOCIETY

Manuylov E. M., Prudnikova O. V.

Some aspects of dialectical intercommunication of freedom and responsibility of personality are analysed in the conditions of development of informative society. It is rotined that creation of modern outer informative space gradually pulls out new requirements before a man as spiritual-public creature, able to accept challenge informative civilization and carry responsibility for the actions and their consequences.

Key words: *freedom, responsibility, moral, informative culture, informative society.*

УДК 130.2

О. В. Бурлука, кандидат філософських наук, доцент

САМООСВІТА ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Окреслено проблеми самовизначення особистості в сучасних умовах, усвідомлення свого місця в житті, в суспільстві і роль самоосвіти в цьому процесі.

Ключові слова: самоосвіта особистості, самоосвітня діяльність, самоосвітня активність, саморозвиток, самовдосконалення, самовизначення особистості.

Актуальність теми. Проблема самовизначення особистості в сучасних умовах є надзвичайно актуальною і своєчасною. Сучасні економічні і соціальні умови життя вимагають від особистості швидко орієнтуватися в інформаційному просторі, постійно навчатися, творчо мислити, бути комунікативними, вміти приймати нестандартні рішення. Для того щоб робити усвідомлений вибір і нести за нього відповідальність, бути здатними реалізувати свій особистий потенціал, необхідно співвіднести свої власні особливості і можливості з вимогами майбутньої обраної діяльності на основі особистого самовизначення. У самовизначенні особистості величезна роль відводиться самоосвіті і самовихованню як результату самоосвіти. Зміна мети і завдань трудової діяльності змінює й основну мету освітньої діяльності — формування творчої особистості. Тому основним завданням сучасної освіти є перехід до творчих методів навчання. Головним компонентом такого навчання стає самоосвіта.

Ступінь дослідження проблеми. Аналіз літератури щодо встановлення сутності самовизначення особистості (Л. І. Божович, Т. М. Буякас, О. Д. Володимирська, М. Р. Гінзбург, В. Е. Клочко, В. В. Краєвський, Д. А. Леонтьєв, И. Я. Лернер, Н. А. Логінова, Н. С. Пряжников, С. Л. Рубінштейн, В. Ф. Сафін, Г. Д. Селевко та ін.) дає можливість визначити це поняття як самостійний вибір людиною свого життєвого шляху, цілей, цінностей, моральних норм, майбутньої професії і умов життя здійснюється за допомогою пізнання, виявлення й аналізу своїх можливостей, здібностей, схильностей, інтересів і установок, усвідомлення свого місця в житті, в суспільстві. Аналіз літератури щодо встановлення сутності поняття самоосвіти (А. В. Баранников, Ю. К. Бабанський, Л. С. Виготський, Ф. К. Громцева, В. П. Зинченко, Е. П. Ільїн, П. Ф. Каптерев, В. А. Караківський, В. О. Лозовой, И. А. Мещерякова, Б. Ф. Райський, С. Л. Рубінштейн, М. Н. Скаткін, В. І. Слободчиков, В. Д. Шадріков, Е. А. Шуклина, П. І. Підкасистий, Д. Б. Ельконін та ін.) дозволяє зробити висновок, що самоосвіта — це цілеспрямована, самостійна, систематична пізнавальна діяльність людини щодо розширення і поглиблення своїх знань, удосконалення наявних і набуття нових умінь, навичок, способів дій, стосунків.

На думку педагогів, психологів і соціологів, для справжнього особистого самовизначення потрібна самоосвітня діяльність, що задовольняє потребу в самопізнанні, пізнанні й особистому рості. Тому автор ставить *за мету* дослідити зв'язок самоосвіти особистості із самовизначенням людини.

Готовність до особистого самовизначення є інтеграційною характеристикою особистості і базується на здібності до самопізнання, самоідентифікації, самореалізації, передбачає можливість побудови системи індивідуальних взаємодій зі світом і конструктивного індивідуального розвитку.

Саморозвиток особистості, людських сутнісних сил — один із проявів діяльної сутності людини. Самоосвіта особистості як одна з форм саморозвитку людини є відносно відособлена діяльність, свідомо належна і керована суб'єктом, необхідна для забезпечення інформацією інших життєвих процесів і різних видів діяльності. Як вид (тип) діяльності вона виникає і розвивається у міру існування інших типів і видів діяльності. Поза людською діяльністю немає і не може бути самоосвіти. За своєю якісною визначеністю самоосвіта особистості — це діяльність щодо забезпечення інформацією інших видів діяльності. За допомогою інформації, отриманої шляхом самоосвітньої діяльності, забезпечується здійснення всіх типів, видів, форм індивідуальної людської діяльності.

Розглядаючи самоосвіту особистості як специфічний вид діяльності, слід звернути увагу на дослідження проблеми діяльності, здійснене П. Смирновим. Він вважає, що є елементарні різновиди діяльності, найтіснішим чином пов'язані з життєдіяльністю суб'єкта, діяча. Їх можна знайти, помічає П. Смирнов, якщо розглянути, заради чого або кого здійснюється діяльність [2; с. 38]. На його думку, ці елементарні різновиди діяльності виявляються при розгляді простої ситуації, коли в наявності є: 1) діяч; 2) щось «інше» (людина, суспільство, природа, Бог і тому подібне) і 3) сам процес діяльності. Виходячи з цього він вважає, що, по-перше, діяльність може бути засобом або необхідною умовою існування самого суб'єкта діяльності або деякого вищого за суб'єкта початку. Тоді ми можемо говорити про об'єктивно необхідну діяльність. Перший різновид об'єктивно необхідної діяльності — це та, що забезпечує існування або самореалізацію суб'єкта у світі. Її можна назвати «діяльністю для себе», суб'єктоспрямованою діяльністю або скорочено — «егодіяльністю». Другий різновид об'єктивно необхідної діяльності — «альтердіяльність», або «діяльність для іншого» — та, що спрямована на затвердження або існування вищого за безпосереднього діяча початку (будь то інша особа, суспільство, Бог). Можна назвати її «службовою діяльністю» або просто «службою». По-друге, діяльність може мати за мету саму себе і виступати як вільна витрата життєвих сил самого діяча. Тоді — це «гра» [4, с. 39–43]. Якщо розглянути види діяльності, запропоновані П. Смирновим, то ми можемо припустити, що вони виконують щодо існування діяча різні функції. Егодіяльність забезпечує задоволення найрізноманітніших потреб суб'єкта (і матеріальних, і духовних) і робить можливим його існування.

Альтердіяльність надає сенс існуванню суб'єкта, зв'язуючи його зі світом і звільняючи від самотності. Гра надає існуванню суб'єкта радість і моральне задоволення від здійснення діяльності.

Виходячи із зазначеного, ми можемо зробити висновок, що в самоосвітній діяльності присутніми є функціональні риси всіх перелічених видів діяльності. Тобто індивід переживає радість від результатів самоосвіти. Така діяльність суспільно корисна, і, безумовно, в ній переважають риси егодіяльності. По-перше, самоосвітня діяльність завжди раціональна для самого діяча. Оскільки він сам ставить собі мету власної діяльності те, якою б безглуздою вона не здавалася іншим, суб'єктивно вона завжди цілком осмислена. По-друге, оскільки індивіда, що займається самоосвітою, не обтяжують придумані кимось інструкції, він сам розробляє способи досягнення своїх цілей. Самоосвітня діяльність здатна до швидкої зміни і розвитку, особливо якщо є якісь додаткові зовнішні умови (конкуренція або ін.), які стимулюють її оновлення. По-третє, індивід, що прагне поставленої їм мети, сам контролює власні дії і сам піклується про належну якість діяльності.

Розуміння діяльності як специфічного способу відношення людини до світу базується на тому непорушному факті, що людське буття є життям у культурі. Формування людини передбачає засвоєння норм культури, його подальша життєдіяльність базується на володінні цими нормами. Історичний громадський розвиток, здійснюваний людьми, обумовлюється творчим винаходом нових культурних норм і парадигм. По суті, категорія діяльності у прибічників діяльнісного підходу (Г. С. Батищев, Г. П. Щедровицький) фіксує це безперечне фактичне положення, незважаючи на істотні відмінності в його осмисленні [1; с. 90, 5; с. 84–85].

Розглядаючи діяльність як специфічно людський вид відношення до дійсності, у рамках діяльнісного підходу передусім слід виходити з того, що цей тип відношення до дійсності визначається не біологічно заданими, а історично виробленими соціокультурними програмами. Діяльність, що передбачає соціокультурні підстави, передумови і норми, може здійснюватися і здійснюється на двох рівнях або в двох режимах. Це діяльність, пов'язана з освоєнням і використанням, а так само застосуванням вироблених в історичному розвитку соціокультурних способів зміни і перетворення дійсності, зафіксованих у певних установках, нормах, програмах, які задають деяку парадигму діяльності [1; с. 91–92]. Такого роду детерміацію діяльності розглядали у своїх працях А. Н. Леонтьєв і П. Я. Гальперін. Вони вважали, що зовнішні причини прямо і безпосередньо, а не через внутрішні умови детермінують розвиток людини. Подібне виведення впливає з даної теорії інтеріоризації, оскільки її автори не визнавали істотну роль спадкових, генетичних завдатків у розвитку людини. З цим можна посперечатися, оскільки достовірно вну-

трішне в онтогенезі розпочинається з цих завдатків і саме вони складають початкові, найперші умови людської діяльності. С. Л. Рубінштейн, Б. М. Теплов і їх учні обґрунтували висновок про те, що такі завдатки і є первинні внутрішні умови, які спочатку грають істотну роль у розвитку людей, що здійснюється на основі різних видів людської активності [2; с. 341].

Таким чином, як загальні характеристики діяльності слід зазначити: по-перше, принципово новий, тільки людині властивий спосіб взаємодії із середовищем, що полягає у створенні людиною умов свого існування, оскільки вона не знаходить їх готовими в природі. По-друге, це особливий спосіб існування і розвитку самої людини, її життєвих сил і здібностей. По-третє, особлива властивість і здатність людини, специфічний вид і форма її життєвої активності, що істотно відрізняються від усіх життєвих процесів тим, що цілеспрямовано змінюють і перетворюють світ, на основі освоєння і розвитку наявних форм культури.

Інакше кажучи, вже сама схильність до тих чи інших зовнішніх дій істотно залежить від внутрішніх умов. Тобто «внутрішні умови виступають як причини (проблема саморозвитку, саморуйнації, рушійні сили розвитку, джерела розвитку перебувають у самому процесі розвитку як його внутрішні причини), а зовнішні причини виступають як умови, як обставини» [3; с. 29]. Отже, внутрішні умови виступають як початкові підстави людської діяльності, обумовлюють певний спосіб відношення до світу, і, тим самим, спрямованість діяльності, її орієнтири. Самодетермінована діяльність виступає як спрямована на зміну і перетворення дійсності.

Самоосвітня діяльність, по-перше, є онтологічна категорія людської реальності (а не приватна форма її активності), вона завжди суб'єктна; у цієї форми діяльності є свій власник, автор (творець) і розпорядник (організатор). Не буває самоосвітньої діяльності безсуб'єктної. По-друге, самоосвітня діяльність завжди предметна (чи об'єктна); ця її властивість вказує на те, що вона завжди розгортається в деякому вже попередньому просторі. Вона підкоряється деяким об'єктивним умовам свого перебігу: вона пластична і згідна відносно свого об'єкта; вона спрямована і доцільна. Виходячи з того, що самоосвітня діяльність — це процес пізнання навколишньої дійсності шляхом самостійного отримання знань, слід зауважити, що самоосвіта (і як автономне явище, і як складова інших видів діяльності) є формою організації і реалізації процесу пізнання людини, виступаючи його соціальною передумовою й умовою здійснення.

У результаті прискорення темпів розвитку суспільства в умовах ринкової економіки людина виступає активним суб'єктом на ринку праці. Тому необхідно враховувати в розвитку вітчизняної освіти той факт, що сьгоднішня базова освіта повинна сформулювати вміння вчитися і здобувати знання впро-

довж усього життя. Це дозволить у майбутньому відносно легко освоювати нові професії, сформувані здатність проектувати перспективи свого загальнокультурного особистісного розвитку, виробити системні компоненти саморегуляції (цілеспрямування, моделювання, планування, самоконтроль і самокорекцію). Але в умовах жорсткого регламенту навчання формування цих навичок видається неможливим. У навчальних програмах не відводиться спеціального часу для оволодіння ефективними способами навчально-пізнавальної діяльності, методам самонавчання і самоосвіти — ними, як правило, оволодівають стихійно.

Самоосвіта тривалий час розумілася як знання, що набуваються поза навчальним закладом шляхом самостійної роботи. На нашу думку, немає підстав протиставляти самоосвіту й освіту, оскільки самоосвітою можна займатися і в навчальному процесі, вдосконалюючи і поглиблюючи його. Велике значення має проблема оволодіння раціональними прийомами самостійної навчальної діяльності, формування навчально-дослідницьких умінь та навичок самостійної навчальної роботи. Навчити самоосвіті в процесі освіти — важливе завдання сучасного освітянського простору.

Зміна цілеспрямування освіти відбулася від передачі фактичних знань і алгоритмів до передачі і розвитку способів діяльності щодо взаємодії із зовнішнім і внутрішнім світом. Для вирішення протиріччя між швидким темпом приросту знань у сучасному світі й обмеженими можливостями їх засвоєння індивідом у системі сучасної освіти потрібно поступово переходити до максимального розвитку здібностей людини, саморегуляції і самоосвіти. На ці основні показники якості сучасного освітнього процесу і націлені нові освітні стандарти. Метою сучасної освіти є засвоєння закономірностей явищ і процесів, багатьох способів дій, у тому числі і способів самостійного здобування знань і їхнього практичного використання.

Висновок. Таким чином, головне завдання самоосвіти — самостійний розвиток і вдосконалення особистості для максимальної підготовки її до життя; побудова особистості, здатної не лише пізнавати існуючий світ, але і цілеспрямовано змінювати його на краще. В основі самоосвіти лежать прийоми діяльності, особисті мотивації і установки, якості й уміння. Вважаючись вищою формою задоволення пізнавальної потреби особистості, самоосвіта пов'язана з проявом значних вольових зусиль з високою мірою свідомості й організованості, прийняттям внутрішньої відповідальності за своє самовдосконалення. Знання, що здобувалися шляхом самоосвіти, дуже міцно зберігаються в пам'яті і продуктивно реалізуються.

Самостійне набуття знань, здатність до пізнавальної діяльності лежать в основі творчих процесів: самонавчання і самоосвіти. Самонавчання є початковим етапом самоосвіти. Самонавчання і самоосвіта націлюють особис-

тість на об'єктивне пізнання дійсності, на самопізнання, самоорганізацію і самовизначення — процеси, що є показниками зрілості особистості. Тому самоосвіта виступає засобом особистого самовизначення і самовдосконалення, оскільки сприяє розвитку різних сфер особистості (інтелектуальної, волевої емоційної, мотиваційної) і базових якостей людини (цілеспрямованості, організованості, працьовитості, сили волі, наполегливості та ін.).

ЛІТЕРАТУРА

1. Батищев Г. С. Деятельностная сущность человека как философский принцип // Проблема человека в современной философии / Г. С. Батищев. – М., 1969. – С. 73–145.
2. Рубинштейн С. А. Принцип творческой самодеятельности / С. А. Рубинштейн // Учен. зап. высш. шк. г. Одессы. 1922 г. Т. 2 // Вопр. психологии. – 1986. – № 4. – С. 341.
3. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – 2-е изд. – М. : Педагогика, 1976. – С. 23–39.
4. Смирнов П. И. Общественный дух как фактор развития общества / П. И. Смирнов // Преемственность и общественный прогресс : материалы Всерос. науч. конф. 21–23 мая 1992 г. – Архангельск, 1992. – С. 30–52.
5. Щедровицкий Г. П. Исходные представления и категориальные средства деятельности / Г. П. Щедровицкий // Разработка и внедрение автоматизированных систем в проектировании. – М., 1975. – С. 84–85.

САМООБРАЗОВАНИЕ КАК ОДНО ИЗ СРЕДСТВ САМООПРЕДЕЛЕНИЯ ЛИЧНОСТИ

Бурлука Е. В.

Обозначены проблемы самоопределения личности в современных условиях, осознание ею своего места в жизни, в обществе и роль самообразования в этом процессе.

Ключевые слова: *самообразование личности, самообразовательная деятельность, самообразовательная активность, саморазвитие, самосовершенствования, самоопределения личности.*

SELF-EDUCATION AS ONE OF FACILITIES OF SELF-DETERMINATION OF PERSONALITY

Burluka O. V.

The problems of self-determination of personality in modern terms, realization of the place are marked in life, in society and role of self-education in this process.

Key words: *self-education of personality, self-education activity, self-perfection, self-determination of personality.*

УДК 167/168

О. О. Шапіро, кандидат філософських наук

СЕМАНТИЧНІ ЗАСАДИ МОДЕЛЮВАННЯ КОМУНІКАТИВНОГО ДИСКУРСУ В ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРИ

У статті формулюються семантичні засади аналізу та моделювання комунікативного дискурсу на різних рівнях простору глобальної мережі Інтернет. Розглянуті специфічні особливості використання семантики можливих світів для моделювання глобального та аргументативної семантики – для моделювання локального рівнів інтернет-простору; обговорені особливості переходу від одного рівня до іншого. Наприкінці статті окреслені шляхи подальшого дослідження комунікативного простору інформаційного поля Інтернету.

Ключові слова: *семантика можливих світів, аргументативна семантика, логічна модель, інформація, логічне значення, комунікативний дискурс, глобальна мережа Інтернет.*

Актуальність проблеми. Сучасний соціум з його тенденціями глобалізації та інформатизації все більш наполегливо провокує вихід традиційно приватних комунікаційних процесів на рівень публічності. Плідним ґрунтом для виразу публічних комунікативних актів стала глобальна мережа Інтернет. Сьогодні в інтернет-просторі сформувалися особливі структури, призначені безпосередньо для забезпечення пересічних користувачів мережі можливістю здійснювати комунікативні акти, спрямовані до масового адресата. Так, серед найбільш використовуваних структур такого типу — соціальні мережі та блоги; дещо рідше зустрічаються особисті сайти користувачів.

Користувачів кожної із соціальних мереж чи блогів можна умовно розглядати як велику соціальну групу із відповідною наявністю групових норм, цінностей, правил поведінки, глобальною метою якої якраз і є комунікативний процес як такий (окрім локальних цілей користувачів, таких як самореклама, працевлаштування, розв'язання особистісних проблем і т.ін.). Віртуальність